

De Oeverzwaluw *Riparia riparia* in 1990 in Nederland

H.N. Leys

Inleiding

In 1990 werd voor het vijfde achtereenvolgende jaar getracht de broedvogelpopulatie van de Oeverzwaluw vast te stellen. Eerdere inventarisaties werden uitgevoerd in 1963, 1964, 1970 tot en met 1975, 1979 en 1986 t/m 1989. Ondanks de hulp van vele vrijwillige medewerkers, werd in 1990 de Oeverzwaluw minder intensief en minder volledig geteld dan in voorgaande jaren. Met name werden zeer weinig of geen telgegevens verkregen uit Zeeland, Oost-Brabant, Friesland en Zuid-Limburg. Op grond van tellingen werden in 1990, 7837 broedparen vastgesteld in 264 kolonies in 119 atlasblokken. Een nauwkeurige analyse van de getelde aantallen in vergelijking met voorgaande jaren geeft evenwel een geringe gemiddelde achteruitgang te zien van 10-25%. De werkelijke broedpopulatie met inachtneming van de niet getelde gebieden in 1990 moet derhalve worden gesteld op circa 9100 broedparen. Vanaf 1986 tot en met 1989 bedroeg de populatie respectievelijk 4000, 6000, 8000, 11500 broedparen.

Telresultaten en koloniegrootte

In tabel 1 zijn de telresultaten en inventarisatiegegevens samengevat. Helaas is het niet gelukt om in 1990 alle oeverzwaluwkolonies op te sporen. Dit betekent dat in sommige delen van Nederland een onderschatting van het aantal broedparen heeft plaatsgevonden. In tabel 1 (laatste kolom) is getracht om de werkelijke aantallen zo goed mogelijk te corrigeren. Het is namelijk gebleken dat kolonies in de wel goed getelde gebieden vrijwel allemaal minder broedparen bevatten dan in 1989. In een aantal gevallen waren de kolonies uit 1988 en 1989 verdwenen, maar werden meestal wel wat minder broedparen vastgesteld in de onmiddellijke omgeving van de oude lokaties. Hoewel het normaal is dat Oeverzwaluwen vaak een tweede broedsel grootbrengen, is in tabel 1 (vrijwel) uitsluitend rekening gehouden met de aantallen broedparen betrekking hebbende op de eerste broedsels. Detailinformatie is per provincie voor geïnteres-

seerden beschikbaar. De vastgestelde gemiddelde koloniegrootte was ook in 1990 weer zeer hoog in Groningen, Friesland en Drenthe, namelijk respectievelijk 72,0 en 53,6 en 47,0. Ook in Zeeland en Utrecht werden in 1990 hoge waarden aangetroffen namelijk respectievelijk 46,7 en 65,7 (in 1989 was dat juist laag, namelijk 18,4 en 30,7). In Overijssel, Noord-Holland, Zuid-Holland en Noord-Brabant varieerde de gemiddelde koloniegrootte tussen 11,1 en 20,2. De overige provincies nemen een tussenpositie in, zoals blijkt uit tabel 2.

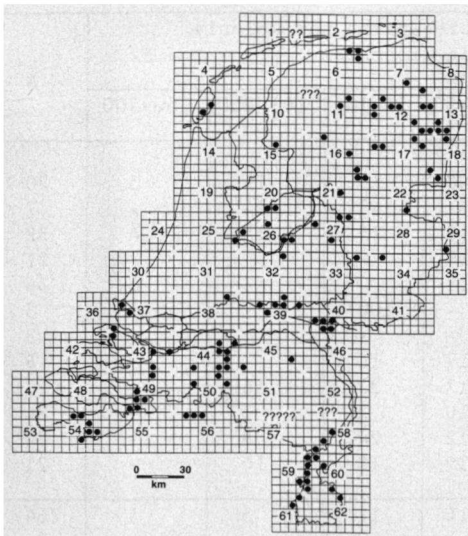
Het landsgemiddelde van de koloniegrootte daalde van 31,0 in 1989 naar 29,7 in 1990. Verhoudingsgewijs bleef het aantal kolonies met 50 broedparen ongeveer gelijk, namelijk 82% (in 1989 85%), maar het aantal kolonies met 50-100 broedparen nam toe tot 12% (in 1989 7%). Kolonies met meer dan 100 broedparen werden minder aangetroffen, namelijk 17 in 1990 (in 1989 25x). De gemiddelde koloniegrootte van deze kolonies was in 1990 flink wat hoger namelijk 162,5 (in 1989 132,5) (tabel 4).

In optimale broedbiotopen zijn vaak meer kolonies aanwezig op korte afstand van elkaar. Het aantal broedparen is zeer variabel, maar bedraagt in de regel meer dan 100. In 1990 werden 14 van dergelijke habitats vastgesteld (in 1989 21) (tabel 5).

In dergelijke biotopen is de gemiddelde koloniegrootte vaak hoog. In 1990 was dat 59,5 (39,4 in 1989). Het gemiddelde aantal broedparen per biotoop bedroeg 229,4 (204,3 in 1989).

Bezetting (tabel 6)

De gemiddelde bezetting van de kolonies varieerde in 1990 tussen 61-95%. De laagste bezettingen werden geconstateerd in Gelderland (61%) en Noord-Holland (72%). De hoogste bezettingen werden vastgesteld in Zeeland (95%) en Limburg en Flevoland, beide 89%. Ten opzichte van voorgaande jaren zijn deze verschillen niet significant. Het is echter wel zo dat voor al nieuwe kolonies een hogere bezetting hebben

Kaart 1. Atlasblokken waarin een of meer kolonies van de Oeverzwaluw werden aangetroffen.

1990	aantal atlasblokken	aantal km-blokken	aantal kolonies	aantal broedparen geteld	gemiddelde kolonie-grootte	bezettings % (gem) per kolonie	aantal broedparen in 1990 geschat *)
Groningen	12	16	20	1440	72,0	86	1450
Friesland	4	5	7	375	53,6	82	550
Drenthe	18	19	32	1503	47,0	82	1550
Overijssel	5	7	21	283	13,5	86	350
Gelderland	17	20	36	942	26,2	61	1100
Utrecht	2	2	3	197	65,7	86	260
Noord-Holland	3	3	3	39	13,0	72	80
Zuid-Holland	5	5	6	121	20,2	81	150
Zeeland	5	5	7	327	46,7	95	750
Noord-Brabant	27	37	84	933	11,1	71	1000
Limburg	15	15	24	915	38,1	89	1100
Flevoland	6	6	21	762	36,3	89	800
Totaal	119	140	264	7837	29,7	82	91

Tabel 1. Telresultaten.

*) De getelde aantallen broedparen in 1990 zijn in enkele provincies meer of minder opgevaardeerd in verband met onderschatting en onvolledige tellingen.

dan kolonies die reeds jarenlang op de zelfde plek standhouden. In feite blijft bij deze kolonies de nestelwand intact, maar de geschiktheid neemt af omdat er steeds minder ruimte overblijft om nieuwe hollen te graven. Men kan deze situatie verbeteren door de wand in maart of april loodrecht af te steken en gelijktijdig de oude nesten uit de hollen te verwijderen en het grootste deel van de nog aanwezige hollen stevig vol te proppen met zand of lichte leem. De beste methode is evenwel om in dergelijke habitats nieuwe verse steile wanden te creëren indien dat mogelijk is.

Lengte (diepte) van de hollen (tabel 7)

Oeverzwaluwen graven hun hollen zelf. De lengte ervan varieert in het algemeen tussen 30 cm - 200 cm. In relatief droge kleigrond is de gemiddelde lengte in de regel aanzienlijk kleiner dan in zwak lemige of zandige gronden. Per kolonie varieert de lengte sterk, zoals blijkt uit de metingen van de heer J. Mulder uit Ravenswoud (tabel 7). Het betreft hier een kolonie in een zanddeponij bij Oosterwolde (Weperpolder) die vanaf 1983 in het zelfde habitat aanwezig was. In 1989 telde deze kolonie 147 broedparen en in 1990, 112 broedparen.

Koloniegrootte	Gemiddeld aantal broedparen per kolonie uitgedrukt in procenten							N
	1-2	3-10	11-25	26-50	51-100	101-250	250-500	
Groningen	-	10	15	40	15	15	5	20
Friesland	-	29	14	-	43	14	-	7
Drenthe	-	23	24	19	15	15	4	32
Overijssel	19	43	19	19	-	-	-	21
Gelderland	3	39	33	19	-	3	3	36
Utrecht	-	-	-	-	100	-	-	3
Noord-Holland	-	-	100	-	-	-	-	3
Zuid-Holland	17	33	17	17	16	-	-	6
Zeeland	-	17	17	17	33	16	-	7
Noord-Brabant	35	38	14	10	2	1	-	84
Limburg	4	28	24	12	24	8	-	24
Flevoland	10	14	29	19	18	10	-	21
Nederland	18	29	21	14	12	5	1	264

Tabel 2. Gemiddeld aantal broedparen per kolonie uitgedrukt in procenten.

aantal broedparen	1990	1989	1988	1987	1986
1-2 3-10	18 29	15 31	} 54	} 45	} 46
11-25 26-50	21 14	22 17	33	41	45
51-100 101-250	12 5	7 7	9 3	10 3	5 4
251-500 >500	1 -	1 >1	1 -	1 -	- -
aantal kolonies	236	316	346	226	174
gem. koloniegrootte	29,7	31,0	22,3	26,0	22,6

Tabel 3. Procentuele verdeling van de koloniegrootte.

Lauwersmeer	100	335	en	201	(961)*		
Botjeszandgat	178	(156)					
Woortmanslaan	157	(122)				Moerdijk, Klundert	136 (117)
Opeinderkanaal	100	(?)				Blauwe meren	272 (104)
Weperpolder	112	(165)				Rijswijk Stuw	286 (294)
Eén west	104	(158)				Zoelen	120 (126)
Donderen	105	(66)				Braakman Zuid	122 (?)
Gieten	125	(182)				Kappert Neer	130 (116)
Ellertshaar	179	(138)				Totaal	2762

Tabel 4. Compacte kolonies met meer dan honderd broedparen.

*) N.B. Tussen haakjes betreffen de aantallen in 1989.

plaats	aantal kolonies	aantal broedparen	idem in 1989
Lauwersmeer	6	781	1138
Botjeszandgat	2	211	199
Oude schoot	3	153	?
Eén-West	3	151)	
Amerika	6	142)	158
Blauwe meren	5	404	266
Moerdijk/Klundert	2	192	144
Kwinteloyen	2	138	46
Dekkerspolder	2	154	40
Engelenmeer	4	111	88
Herzogenrath	2	125	297
Houtribsluizen	5	108	150
Lelystad	7	225	114
Zeewolde	5	317	279
Totaal	54	3212	

Tabel 5. Optimale biotopen met twee of meer kolonies met in totaal meer dan honderd broedparen.

Tabel 6. Bezettingspercentage van de kolonies.

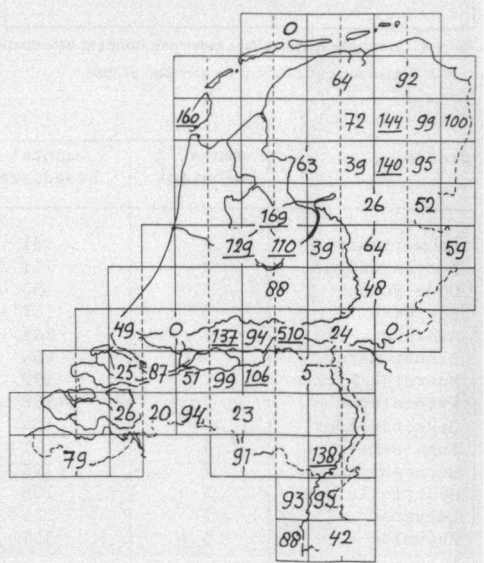
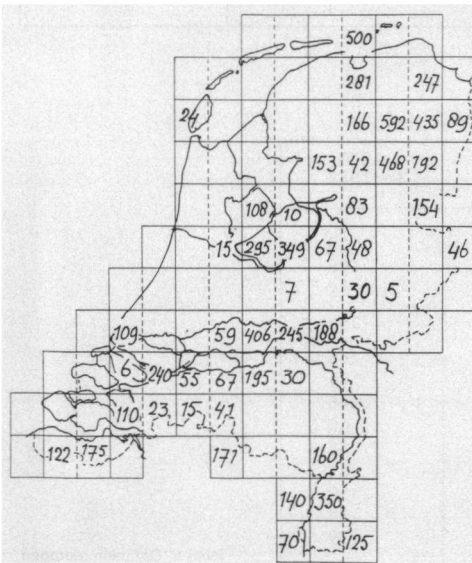
Jaar	1986	1987	1988	1989	1990
gemiddeld spreiding	82% 58-95	78% 61-87	78% 66-90	85% 59-93	82% 61-95

Hollengte (cm)	1989	1990
25-50	3%	2%
51-75	26%	29%
76-100	41%	37%
101-125	24%	29%
126-150	5%	3%
151-175	1%	-
Aantal	147	112

Tabel 7. De lengte van de holen in een kolonie bij Oosterwolde uitgedrukt in procenten.

	1986	1987	1988	1989	1990
Afgravingen	51	38	33	32	35
Depots	38	48	61	63	51
Oevers	11	12	5	5	13
Diversen	<1	2	1	-	1
Aantal	174	226	346	316	223

Tabel 8. Procentuele verdeling van de kolonies in diverse broedbiotopen.

Kaart 2. Aantal getelde broedparen van de Oeverzwaluw in 1990 per kaartblad.

Kaart 3. Indexgetallen van de Oeverzwaluw in 1990 ten opzichte van 1989 = 100.

In vergelijking met voorgaande jaren geeft de Oeverzwaluw in Nederland in 1990 een geringe gemiddelde achteruitgang te zien van 10 tot 25%.
Foto: Gerard de Hoog GDT.

In deze kolonie was het kortste bewoonde hol in 1989, 50 cm en in 1990 44 cm. Het langste bewoonde hol was respectievelijk 172 cm en 150 cm. De gemiddelde lengte was in 1989 100 cm en in 1990 90 cm.

Habitatkeuze (tabel 8)

Wederom werd in 1990 onderzocht in hoeverre verschillende broedhabitats werden betrokken. Ten opzichte van voorgaande jaren is het opvallend dat het aantal kolonies in oevers weer sterk is toegenomen. Het aantal kolonies in afgravingen bleef ongeveer constant. De toenemende trend van kolonies in depots van de afgelopen jaren geeft een duidelijke verlaging te zien.

Populatietrends

De ingezette toename van het aantal broedparen sedert 1985 vertoonde in 1990 een lichte, onverwachte daling. Vrijwel overal in Nederland werd dit geconstateerd. Hierbij was het opvallend dat zo goed als alle bestaande lokaties of nieuwe lokaties in de onmiddellijke omgeving van oude ongeschikt geworden lokaties minder broedparen hadden dan in 1989. Deze afnemende variëerde op de meeste plaatsen tussen de 10-25%. Op slechts enkele plekken werd een (geringe) toename vastgesteld, met name in Noord- en Midden-Drenthe, Flevoland, Texel, plaatselijk in het Grote-Rivierengebied en Midden-Limburg.

■ H.N. Leys, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, postbus 46, 3956 ZR Leersum.

LITTERATUUR:

Leys, H.N. et al (1987): Themanummer Oeverzwaluw. Het Vogeljaar: 35 (3) : 105-176.

Leys, H.N. (1988): Inventarisatie van de Oeverzwaluw in 1987. Het Vogeljaar: 36 (3) : 97-111.

Leys, H.N. (1989): Inventarisatie van de Oeverzwaluw in 1988. Het Vogeljaar: 37 (5) : 204-211.

Leys, H.N. (1990): Inventarisatie van de Oeverzwaluw in 1989. Het Vogeljaar: 38 (4) : 151-157.

Een (zeer) sterke afnemende van meer dan 25% werd onder andere vastgesteld in Twente, de Achterhoek, West- en Oost-Brabant en Zuid-Holland.

Per kaartblad is de afnemende duidelijk geïllustreerd. In figuur 2 is per kaartblad het werkelijke aantal vastgestelde broedparen weergegeven. In figuur 3 worden de indexcijfers over 1990 vermeld, waarbij de aantallen uit 1989 op 100 zijn gesteld. Hierbij zij opgemerkt dat indexgetallen boven de 100 op toename duiden en indexgetallen lager dan 100 op afname.

Ten slotte

In 1991 is het inventarisatieonderzoek naar de Oeverzwaluw voortgezet. Medewerkers die reeds eerder aan deze tellingen medewerkten, ontvingen automatisch instructies voor de telling in 1991. Nieuwe medewerkers zijn evenwel van harte welkom. In de afgelopen jaren ontvingen wij van vele vogelaars belangrijke informatie over aantallen, trends, veranderingen van de broedhabitat en meer belangrijke aspecten. Wij zouden het bijzonder op prijs stellen om ook in 1991 op uw gewaardeerde medewerking te kunnen rekenen. Mocht u meer informatie wensen dan kunt u dit altijd aanvragen.